

Гарбуз Танасий Васильевич, Потапчук Татьяна Владимировна. ВОКАЛЬНО-ХОРОВАЯ РАБОТА В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В СОВРЕМЕННОЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ. В статье раскрываются вопросы вокально-хоровой работы в процессе подготовки будущих учителей музыкального искусства в современной высшей школе. Проблемы выбора методов, приемов и способов обучения, которые зависят от студентов, их интересов, творческой индивидуальности и до сих пор остаются недостаточно освещенными. Это диктует необходимость поиска новых путей и форм работы со студентами. С целью формирования личности студента в учебном процессе современная дидактика рекомендует обогатить традиционные методы обучения такими приемами и способами, которые способствовали бы формированию у субъекта мотивации обучения, будущей профессиональной деятельности и содержательных жизненных установок.

Ключевые слова: вокально-хоровая работа, будущие учителя музыкального искусства, современная высшая школа, распевки.

Garbus T. V., Potapchuk T. V. OF CHORAL WORK IN THE PROCESS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART IN THE MODERN HIGHER SCHOOL. The article elaborates on the vocal and choral work in the process of preparation of future teachers of musical art in the modern higher school. The choice of methods, techniques and ways of learning that depend on the students, their interests, creative individuality and still remain insufficiently illuminated. This necessitates the search for new ways and forms of work with students. With the purpose of formation of student's personality in the educational process modern didactics recommends to enrich traditional methods of learning such techniques and methods that facilitate the formation of the subject of learning motivation, future careers and meaningful life attitudes, high activity level, and emotional level of engagement in educational activities, creating conditions for active self-acquisition by students of scientific and professional knowledge, skills and abilities.

Mastering the profession of a conductor begins in the classroom individual lessons for mastering the professional knowledge, skills, study choral repertoire. Finally the conductor's skills are formed during all practical activities, while working with the choir. Performing activity conductor requires certain professional psycho-physical and characterological properties.

You need to have physical health, needs to be tempered to plastically expressive to convey the character of a musical work during the performance, an important feature of the psychodynamic temperament and character, mastering the skills of analytical and creative thinking.

Key words: vocal-choral work, future teachers of musical art, forms, methods, modern high school, warm-ups.

Стаття надійшла до редколегії 01.03. 2017 р.

УДК 376:[373.3.016:811.161.2]

Оксана Данилюк

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк)

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто актуальні проблеми формування правильної звуковимови у дітей з фонетико-граматичним недорозвитком у процесі вивчення української мови, запропоновано елементи методичних порад та пропозицій щодо їх корекції.

Дослідження орієнтоване на подальше вивчення однієї з важливих складових змісту навчання – рідної мови у дітей з вадами мовлення, для яких українська мова є одним з основних навчальних предметів, від рівня засвоєння якої залежать не тільки спеціальні мовні знання, а й навички усного й писемного мовлення, реалізуються важливі розвивальні та виховні завдання.

Своєчасне виявлення цієї мовної вади та правильне застосування корекційної роботи дає позитивні результати. Діти навчаються краще диференціювати опозиційні звуки, правильно проводити загальний аналіз та синтез слів, що є попередженням чисельних помилок у писемному мовленні, а значить сприяє кращому розвитку мови взагалі та засвоєнню навчального матеріалу зокрема.

Ключові слова: фонетико-граматичний недорозвиток, корекційне навчання, звуковимова.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Мова є одним з найбільших досягнень людства. Її призначення полягає не тільки у пізнанні навколишньої дійсності, вираженні думок, а й у збереженні та передаванні від покоління до покоління надбань національної культури, традицій, історичного досвіду. «Мова – духовне багатство народу. Чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим тонша її сприйнятливість до гри, відтінків рідного слова, тим більше підготовлений її розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає красу слова» [6, 201-202].

Актуальність нашого дослідження визначається тим, що воно орієнтоване на розробку однієї з важливих складових змісту навчання рідної мови в початковій школі, на підвищення теоретичного і методичного рівнів навчання молодших школярів. Вирішення цієї важливої психолого-педагогічної проблеми є надзвичайно актуальним завданням і щодо дітей з вадами мовлення, для яких українська мова є одним з основних навчальних предметів. Від рівня засвоєння рідної мови залежатимуть успіхи школяра в оволодінні знаннями з усіх інших предметів, їхній загальний розвиток, культурний рівень, світогляд. У процесі вивчення рідної мови у молодших школярів із вадами мовлення формуються спеціальні мовні знання, збагачується їхній словниковий запас, виробляються навички усного й писемного мовлення, реалізуються важливі розвивальні та виховні завдання.

Особливо важливе значення має правильне, чітке розрізнення та вимова дітьми звуків і слів в період навчання грамоті, так як письмове мовлення формується на основі усного і недоліки усного мовлення можуть привести до відставання у навчанні [1; 2; 3; 4; 5].

Вади мови у дітей мають різний ступінь прояву та складності. Однією з таких вад, що може бути у дітей є фонетико – фонематичний недорозвиток мови, що характеризується їхнім невмінням вловлювати фонетичну та артикуляційну різницю між опозиційними звуками. Важкість цього дефекту обумовлюється тим, що ця вада має здатність не тільки закріплюватися в усному мовленні, але й передаватися та закріплюватися у писемному мовленні. В результаті чого формуються характерні для цієї вади помилки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою виникнення фонетико – фонематичного недорозвитку мови, як засвідчують сучасні педагоги-дефектологи (Р. І. Лалаєва, Д. І. Орлова, В. В. Воронкова, Т. Б. Філічова, Н. А. Чевельова, Є. Ф. Соботович, М. А. Савченко та ін.) є недостатня слухового сприймання та слухової уваги дітей.

Результати досліджень Р. Є. Левіної, Л. Ф. Спірової, Г. В. Чиркіної, А. Я. Ястребової, Л. М. Єфіменкової та ін. засвідчили, що своєчасне виявлення учнів з цим відхиленням з перших днів їхнього перебування у школі та організація корекційного навчання, адекватного дефекту, дозволяє попередити вади читання та письма.

Теоретичною базою розв'язання окремих напрямків досліджуваного нами аспекту послужили провідні дидактичні теорії: поетапне формування розумових дій (П. Я. Гальперіна, Н. Ф. Лизіної), взаємозв'язок навчання та розвитку (Л. В. Занкова та інші.), теорія формування загальнонавчальних умінь (С. В. Лазаревського, І. Я. Лернер, Н. О. Лошкарьова та ін.).

Метою статті є деталізація актуальних проблем формування правильної звуковимови у дітей з фонетико-граматичним недорозвитком у процесі вивчення української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення — це порушення процесів формування звуковимовної системи рідної мови у дітей з різними мовленнєвими розладами внаслідок порушень сприймання та вимови фонем. Оволодіння мовленням — складний, багатосторонній психічний процес. Його поява і подальший розвиток залежать від багатьох чинників. Мовлення починає формуватися лише тоді, коли головний мозок, слух, артикуляційний апарат дитини досягнуть певного рівня розвитку. Тому робота з дітьми, що мають такі вади, має бути спрямована на регулярну мовленнєву комунікацію, постійну увагу та любов.

Для досліджуваного дефекту типовими є такі вади:

1) в мовленні дитини звук відсутній і постійно замінюється іншим (*сипка – шапка, лама – рама*);

2) дитина вміє правильно вимовляти звук як ізольовано так і в слові, але у самостійному мовленні не завжди правильно його вимовляє. Вона може замінювати його будь-яким іншим звуком, близьким за артикуляцією. Наприклад, звуки *шч* дитина в різних словах може вимовляти або правильно, або замінювати звуками *с, ч* (*щука, але сітка – щітка, чавель – щавель*);

3) дитина вміє правильно вимовляти всі звуки, але в мові звук вимовляється не чітко, «змазано». Нерідко при загальній «змазаності» вимови спостерігається і змішування близьких звуків (*щипси – чипси, чітка – щітка*), а іноді загальна нечіткість мови поєднується з невмінням вимовляти певні звуки.

В учнів з недостатньо розвинутим фонематичним сприйманням на письмі спостерігаються заміни, змішування букв, що відповідають певним звукам близькими за артикуляцією та акустичними ознаками; пропуски, додавання букв, злиття написання слів у реченні).

У інших дітей помилки спостерігаються тільки в заміні та змішуванні парних приголосних на письмі, що є доказом кращого розвитку аналізу та синтезу, і порушенням фонематичного сприймання. Заміни у таких дітей розповсюджуються на одну – дві групи фонем. В деяких випадках спостерігається приглушеність дзвінких приголосних: *б, д, з, ж*.

Формування правильної звуковимови – один з найголовніших напрямів мовленнєвого розвитку. Людина живе у світі звуків. Звуки допомагають людині краще сприймати і зрозуміти навколишній світ. За допомогою звуків людина може передавати свої думки, намагається спілкуватися, здобуває певну інформацію.

Звукову сторону мови називають фонетикою. Завдяки здатності сприймати звуки дитина навчається розрізняти їх, правильно використовувати у власному мовленні. Для правильного мовлення необхідно дотримуватися норм правильної вимови звуків, що враховують закономірності звукової сторони мови. Без звуків мовлення не можливе спілкування. Завдяки звукам мова набуває мелодійності, це пов'язано з чергуванням дзвінких та глухих приголосних, з наявністю м'яких приголосних у мові. Активність голосних звуків надає мові м'якості, співзвучності.

Фонетика потрібна для правильного оволодіння мовою. Тільки на основі фонетичних знань можна навчити звуковому мовленню глухих дітей, розуміти мову співрозмовника.

Під час роботи з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення варто звернути увагу на такі три аспекти:

артикуляційний – з'ясування особливостей вимови звуків та функціонування органів артикуляції в процесі розмовної мови;

фонологічний – вивчення того, як дитина розрізняє систему мовних звуків (фонем) різноманітних фонематичних умовах;

лексико-граматичний – уточнення словникового запасу, вміння використовувати слова у потрібній формі, правильно будувати речення.

Однією зі складних операцій процесів читання та письма є аналіз звукової структури слова. Для правильного читання слів визначається його звукова структура, послідовність і місце кожного звука.

Наступним є співвідношення фонем, що виділена в слові, з певним зоровим образом букви, що повинна бути віддиференційована від всіх інших, особливо від подібних графічно. Для точного розрізнення графічно подібних букв необхідним є достатній рівень сформованості зорового аналізу та синтезу, просторових уявлень. Аналіз і порівняння букв не є для першокласника простим завданням.

Несформованість будь-якої з даних функцій може викликати порушення процесу письма та читання.

У дітей, що мають вади усного та писемного мовлення, на думку дефектологів Фомічової Л. І., Чевельової Н. А., спостерігається несформованість багатьох вищих психічних функцій:

зорового аналізу та синтезу, просторових уявлень, слухово-вимовної диференціації звуків мови, фонематичного, складового аналізу та синтезу, поділ речень на слова, лексико-граматичні будови мови, розлади пам'яті, уваги, емоційно-вольової сфери[7; 8].

Автори дають цінні методичні рекомендації вчителям, логопедам для роботи з корекції фонетико-фонематичних розладів мовлення. Цінність посібника у насиченості практичним матеріалом для роботи над фонематичним сприйманням та фонематичним розрізненням, над звуко-складовим аналізом, над наголосом, над словом, диференціацією голосних та приголосних звуків.

Хоча проблема фонетико-фонематичних розладів розглядається в різних аспектах, однак практика засвідчує, що її дидактичні аспекти потребують детальнішого вивчення. Аналіз дидактичних посібників дає змогу стверджувати, що проблема фонематичного сприймання та фонематичних розладів знайшла в них певне відображення.

Аналіз практики вчителів доводить, що фонетико-фонематичні розлади є досить розповсюдженою вадою серед учнів початкових класів.

Розвиваючи фонематичне сприймання та фонематичний слух учнів дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком рекомендовано виконувати такі види робіт:

- виділення парних звуків у словах у різних позиціях (на початку, в кінці, в середині);
- співвідношення звука і букви;
- словниковий диктант з диференціацією слів усно і письмово;
- додавання пропущених приголосних звуків;
- робота з цифровим рядом: визначення місця даного звука в словах;
- робота над реченням, аналіз слів у реченнях, дописування речень, вставляючи потрібні слова;

– читання слів і речень з пропущеними опозиційними звуками.

Під час розрізнення твердих і м'яких фонем увага звертається на:

- розрізнення твердості і м'якості звука в складах і словах;
- визначення місця звука в слові;
- дописування потрібних букв у слові, визначення причини м'якості, або твердості звуків, що позначені даними звуками;
- роботу над скоромовками, виділенні в реченні слів, що мають м'які звуки;
- слуховий диктант;
- графічний диктант.

Фонетико-фонематичний мовний недорозвиток є досить розповсюдженою вадою дітей, яка виявляється в результаті порушення фонематичного сприймання та фонематичного слуху у дітей ще у дошкільному віці, має тенденцію до закріплення стійкого мовного порушення, яка переноситься з усного на писемне мовлення і потребує своєчасного виявлення та застосування спеціальної корекційної допомоги.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Своєчасне виявлення цієї мовної вади та правильне застосування корекційної роботи дає позитивні результати. Діти навчаються краще диференціювати опозиційні звуки, правильно проводити загальний аналіз та синтез слів, що є попередженням чисельних помилок у писемному мовленні, а значить сприяє кращому розвитку мови взагалі та засвоєнню навчального матеріалу зокрема.

Джерела та література

1. Ананьев Б. Г. Анализ трудностей в процессе овладения детьми чтением и письмом / Б. Г. Ананьев. – М., 1978. – 93 с.
2. Вашуленко М. Нормативне наголошування слів – важлива ознака літературного мовлення/ М. Вашуленко//Початкова школа. – 2015. – №1.– С.17-21.
3. Дубовик С. Фонетичні аспекти культури мовленнєвого спілкування молодших школярів / Початкова школа: наук.-метод. журн. – 2013. – № 5. – С. 9-12.
4. Дубовик С. Фонетичні аспекти культури мовленнєвого спілкування молодших школярів / С. Дубовик // Початкова школа. - 2013. - № 6. - С.3- 6.

5. Карпов Ї. В. Психологические основы методики развития речи учащихся / Ї. В. Карпов // Развитие речи учащихся в процессе обучения в средней школе. - М., 1954.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори / В. О. Сухомлинський. - К., Рад. школа. - 1.3. - С. 181-202.
7. Фомічова Л. І. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з вадами слуху (об'єднані тексти програм дошкільних закладів для глухих дітей і дошкільних закладів для слабочуючих дітей) [Текст] : програма для спеціальних дошк. закл. / Ін-т змісту і методів навчання ; авт.- уклад. Л. І. Фомічова [та ін.] ; ред.: Л. І. Фомічова, Л. О. Малина. - К. : [б.в.], 1997. - 363с.
8. Чевелева, Н.А. Исправление речи у заикающихся школьников [Текст] / Н. А. Чевелева. - М.: Просвещение, 1966. - 96 с.

References

1. Ananov B. H. Analiz trudnosti v protsesse ovladeniya detmy chtenyem u pysmom / B. H. Ananov. - M., 1978. - 93 s.
2. Vashulenko M. Normatyvne naholoshuvannya sliv - vazhlyva oznaka literaturnoho movlennia/ M. Vashulenko//Pochatkova shkola. - 2015. - №1.- S.17-21.
3. Dubovyk S. Fonetychni aspekty kultury movlennievoho spilkuvannia molodshykh shkoliariv / Pochatkova shkola: nauk.-metod. zhurn. - 2013. - № 5. - S. 9-12.
4. Dubovyk S. Fonetychni aspekty kultury movlennievoho spilkuvannia molodshykh shkoliariv / S. Dubovyk // Pochatkova shkola. - 2013. - № 6. - S.3- 6.
5. Karpov I. V. Psykholohycheskye osnovy metodyky razvytyia rechy uchashchykhsia / I. V. Karpov //Razvytye rechy uchashchykhsia v protsesse obucheniya v srednei shkole. - M., 1954.
6. Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory / V. O. Sukhomlynskyi. - K., Rad. shkola. - 1.3. - S. 181-202.
7. Fomichova L. I. Vykhovannia i navchannia ditei doshkilnoho viku z vadamy slukhu (obiednani teksty proham doshkilnykh zakladiv dlia hlukhykh ditei i doshkilnykh zakladiv dlia slabo
8. Cheveleva, N.A. Yspravlenye rechy u zaykaiushchykhsia shkolnykov [Tekst] / N. A. Cheveleva. - M.: Prosveshchenye, 1966. - 96 s.

Оксана Данилюк. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВИЛЬНОГО ЗВУКОПРОИЗНОШЕНИЯ У ДЕТЕЙ С ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧЕСКИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА. В статье рассмотрено актуальные проблемы формирования правильного звукопроизношения, предложены элементы методических советов и рекомендаций по их исправлению.

Исследование ориентировано на дальнейшее изучение одной из важных составляющих содержания обучения - родного языка у детей с нарушениями речи, для которых украинский язык является одним из основных учебных предметов, от уровня усвоения которого зависят не только специальные языковые знания, но и навыки устной и письменной речи, реализуются важные развивающие и воспитательные задачи.

Своевременное выявление этой языковой проблемы и правильное применение коррекционной работы дает положительные результаты. Дети учатся лучше дифференцировать оппозиционные звуки, правильно проводить общий анализ и синтез слов, что является предупреждением многочисленных ошибок в письменной речи, а значит способствует лучшему развитию речи вообще и усвоению учебного материала в частности.

Ключевые слова: фонетико-грамматическое недоразвитие, коррекционное обучение, звукопроизношение.

Oksana Danyliuk. TO THE PROBLEM OF THE CORRECT DELIVERY OF VOWELS AND CONSONANTS HABIT TRAINING IN CHILDREN WITH UNDEVELOPED PHONETIC AND PHONEMIC AWARENESS IN STUDYING UKRAINIAN. The article is devoted to the contemporary issues of the formation of the correct pronunciation of sounds in children having some undeveloped phonetic and phonemic awareness in studying Ukrainian. The author gives some elements of eligibility guidelines and advises how to correct them.

The research herein focuses on the further study of one of the significant elements of the native language curriculum content in children with speech defects where Ukrainian is their major subject. Special language abilities and skills in oral and written speech, as well as important developmental and educational tasks both implement and depend upon the level of mastering the subject like Ukrainian.

Either any early detection of such defects or proper application of the corrective work gives positive results. Children begin to differentiate the oppositional sounds better, as well as to conduct a general analysis and synthesis of words correctively. This all leads to the prevention of many mistakes in written speech and thus it promotes the evolution of any language in general and get learning material better, in particular.

Key words: undeveloped phonetic and phonemic awareness, remedial teaching, delivery of vowels and consonants/sound pronunciation, etc.

Стаття надійшла до редколегії 22.02.2017 р.